

BIJDRAGE

LISELOTTE SELS

doctoraatsassistent Hogeschool Gent – School of Arts – Conservatorium

Vijftig jaar migratie, veertig jaar muziek

Een reconstructie van de geschiedenis van de Turkse muziek in Gent

De voorbije vijftig jaar verrijkten verschillende migrantengroepen het socioculturele leven van de stad Gent. Daarvan groeide de Turkse uit tot een substantiële gemeenschap van circa één tiende van de Gentse bevolking in 2014. Vrij snel ontwikkelde ze een actief muzikaal leven. Dat begon met een professionele muzikantenfamilie uit Turkije die werd uitgenodigd om aan de muzikale behoeften tegemoet te komen. Al in de jaren 1970 waren er eerste samenwerkingen tussen Turkse muzikanten en muziekleraars, en Vlaamse organisatoren en instellingen. In de jaren 1980 begon het muzikleven van de Gentse Turken zich sterker te verankeren in het algemene culturele leven

van de stad en werd de kiem gelegd voor duurzame projecten. Terwijl het Gents-Turkse muzikale landschap zich steeds meer diversifieerde en een breder doelpubliek bereikte, nam in de jaren 1990 ook de steun vanuit officiële kanalen toe. Kleinere Turkse zelforganisaties konden subsidies aanvragen, terwijl de stad zelf een duurzaam intercultureel centrum oprichtte. De input van professionelen uit Turkije en de persoonlijke gedrevenheid van geëngageerde Turkse en Vlaamse individuen waren door de jaren heen betekenisvolle factoren. Deze bijdrage biedt een chronologisch overzicht van die ontwikkelingen en plaatst ze in een bredere internationale context.

Optreden van de İbıdıklar. (privécollectie familie Demirkaya-Çürükçü)

Tijd voor een kroniek

De (meer dan) vijftigjarige Turkse migratie naar België wordt dit jaar uitgebreid onder de aandacht gebracht en gevierd. Vergelijken met tien jaar geleden is er nu een veelvoud van activiteiten, tentoonstellingen en publicaties. Concerten en muzikale opluisteringen door Belgische of Turkse Turken keren daarbij regelmatig terug. De Turkse muziek heeft duidelijk een plaats gevonden en gekregen in het Gentse socioculturele leven, en wordt ook door het stadsbestuur ondersteund.

Hoewel de Turkse muziek nog maar moeilijk weg te denken is uit de soundscape van de stad, valt de grote leegte op het vlak van documentatie op. Op concertaffiches, elektronische of gedrukte programmaoverzichten, foto's of opnames bewaard door individuen of verenigingen, en subsidieaanvragen en statuten van vzw's na, zijn er zo goed als geen sporen overgebleven van de decennialange Turkse muzikale activiteit in Gent. In het kader van de herdenking van vijftig jaar migratie werd er dit jaar voorzichtig begonnen met de archivering van het weinige materiaal. Hopelijk krijgt dat nog uitbreiding en vervolg.

De geschreven en visuele en/of auditieve bronnen mogen dan beperkt zijn, de resultaten van de inspanningen van vele betrokkenen zijn duidelijk zichtbaar, en hun persoonlijke herinneringen en expertise vormen een rijke bron van impliciete informatie. Deze bijdrage is een eerste poging om een reconstructie te maken van de historiek van de Turkse muziek in Gent, op basis van zowel materiële als immateriële bronnen. Deze studie van een Belgische/Vlaamse casus wil een bijdrage leveren aan de bestaande internationale literatuur over de muzikale productie, consumptie en transmissie van de Turken in de diaspora.¹

De Turkse aanwezigheid in Gent

De historiek van de Turkse migratie naar Gent werd al in detail beschreven in een aantal recente publicaties, waaronder een artikel van Jozefien De Bock in *Brood & Rozen*² en haar doctoraal proefschrift³, een boek van Pieter-Paul Verhaeghe, Koen Van der Bracht en Bart Van de Putte⁴ en een boek van Tina De Gendt.⁵ Een korte samenvatting op basis van deze en andere bronnen volstaat hier.

De Turkse migratie naar Gent begon ten tijde van het bilateraal akkoord tussen België en Turkije van 1964, dat officiële arbeidsmigratie op uitnodiging mogelijk maakte. Voor Gent – en zeker voor de mensen uit het Centraal-Anatolische stadje Emirdağ – was migratie op eigen initiatief, via een toeristenvisum en met de hulp van al aanwezige verwanten of kennissen echter nog belangrijker dan de arbeidsmigratie op uitnodiging. De gastarbeiders kwamen in Gent vooral terecht in de textielindustrie. Vanaf 1966 begonnen ook hun gezinnen uit Turkije over te komen. In deze eerste fase van de Turkse migratie vormden zich nog relatief kleinschalige 'etnische netwerken'.⁶ In het begin van de jaren 1970 bevonden zich iets meer dan duizend Turken in Gent.⁷ Toen na de oliecrisis de economie achteruit begon te gaan, was er geen nood meer aan buitenlandse werkkrachten. Er werd in 1974 een wervingsstop afgekondigd. In dezelfde periode werd de situatie van de al aanwezige gastarbeiders eenmalig geregulariseerd, wat een grote nieuwe immigratiegolf, vooral vanuit Emirdağ, als neveneffect had. Na 1974 nam het belang van gezinshereniging en gezinsvorming nog toe, respectievelijk de in Turkije gebleven ouders, minderjarige kinderen of partner die overkwamen, en een partner die voor een huwelijk naar hier kwam. Die vormen van migratie behoorden immers tot

Isa Demirkaya (1930-2008).
(privécollectie familie Demirkaya-Çürükçü)

de weinige legale opties die nog overbleven, naast studeren, asiel aanvragen of bepaalde specifieke vormen van arbeidsmigratie. Tijdens deze tweede fase vormden zich 'etnische enclaves' uit de bestaande Turkse netwerken, gekenmerkt door een aanzienlijke mate van zelfvoorziening op sociaal en economisch vlak.⁸ Het betrof als het ware hele 'getransplanteerde gemeenschappen'.⁹

Volgens Verhaeghe, Van der Bracht en Van de Putte is de Turkse migratiegeschiedenis in Gent rond de millenniumwisseling een derde fase ingegaan, gekenmerkt door een nieuwe dynamiek en een meer interactieve 'etnische mozaïek'.¹⁰

Uit cijfers van de Stad Gent blijkt dat de Turkse populatie in Gent nog steeds ruimtelijk sterk geconcentreerd is, met name ten noorden en oosten van de binnenstad (de wijken Sluizeken-Tolhuis-Ham, Rabot-Blaisantvest, Brugse Poort-Rooigem, Dampoort en Bloemekenswijk). Uit die cijfers komen

eveneens de belangrijkste herkomstgebieden van de Turken in Gent naar voren: de Centraal-Anatolische provincie Afyon (in het bijzonder het kleine stadje Emirdağ), de aangrenzende provincies Konya (in het bijzonder de aan Emirdağ grenzende gemeente Piribeyli), Eskişehir en Ankara, de Oost-Anatolische provincie Elazığ, de uiterst noordoostelijke, aan Georgië en Armenië grenzende provincie Ardahan (in het bijzonder de gemeente Posof), en Istanbul, waarvan het voornamelijk voormalige immigranten vanuit de Balkan betreft.¹¹ De meest volledige cijfers over het aantal mensen van Turkse afkomst worden vermeld in de *Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor editie 2013: Gent* van de Vlaamse overheid. Gent herbergt 21.606 mensen met een herkomst¹² in kandidaat-EU-landen, waarbij het voor circa 99 procent over Turkije gaat.¹³

Muzikale pioniers: de İbidiklar¹⁴

De geschiedenis van de Turkse muziek in Gent begint met de familie Demirkaya-Çürükçü-Ateşli, beter gekend als de İbidiklar. İbidik was de bijnaam die de paterfamilias, Isa Demirkaya (1930-2008), sinds zijn jonge jaren in Emirdağ droeg, en de naam İbidiklar (de İbidiks) tooide het spandoek dat steevast achter de muziekgroep werd opgehangen bij hun optredens. Isa Demirkaya kwam in 1973 naar Gent, op vraag van vrienden en streekgenoten die hem waren voorgedaan. De Turkse gemeenschap was toen nog niet zo groot, maar er bestond wel een groeiende behoefte aan muzikanten om de huwelijksfeesten op te luisteren. De eerste vonden plaats in cafés; er bestonden toen immers nog geen speciale feestzalen voor dergelijke gelegenheden. De mannen vierden buitenshuis, terwijl de vrouwen thuis feestten. Aanvankelijk werden er cassettes afgespeeld, maar vanaf de komst van Isa Demirkaya en daarna van zijn kinderen

en schoonkinderen, was er voor het eerst sprake van livemuziek.¹⁵

De geschiedenis van deze muzikale familie is tegelijk een succesverhaal en een soms bittere illustratie van de ambigue positie van muzikanten in de traditionele Turkse samenleving. Enerzijds waren ze onmisbaar om op feesten voor de onontbeerlijke traditionele regionale volksmuziek te zorgen en om tijdens het weekend een uitlaatklep te bieden met hun brede repertoire van rurale volksliederen en -dansen en melodieën uit de licht klassieke muziek (*Türk sanat müziği*, Turkse kunstmuziek), een 19e- en 20e-eeuws stedelijk genre dat uit de Ottomaanse klassieke muziek gegroeid is.¹⁶ Anderzijds behoorden ze tot de sociale groep van de *abdals*, in oorsprong een mystieke religieuze groepering die zich vanaf de 12e eeuw vanuit Khorasan (delen van het huidige Iran, Afghanistan en Turkmenistan) in Anatolië had gevestigd en zich met de Alevi-Bektashi-strekking van het sjiïsme associeerde.¹⁷ *Abdals* hebben altijd de maatschappelijke functie van professionele muzikanten vervuld. De politiek ondergeschikte positie van de alevieten tijdens vijf eeuwen soennitisch Ottomaans bewind had, samen met de bedenkelijke status van muziek in de orthodoxe islam, echter tot gevolg dat de *abdals*-muzikanten een lage maatschappelijke positie bekleedden. Bovendien is het onderscheid van deze bevolkingsgroep met de Roma of çingene (Turks voor 'zigeuner'), die traditioneel eveneens de rol van professionele muzikanten op zich namen en zich ook onderaan de sociale ladder bevonden, niet altijd duidelijk.¹⁸

Toen de *Ibidıklar* van Turkije naar Gent verhuisden, bleef hun maatschappelijke

functie en positie ongewijzigd. Isa Demirkaya kwam dan wel op vraag van vrienden en kennissen naar Gent, maar dat nam niet weg dat hij het eerste jaar in moeilijke omstandigheden doorbracht. Hij werd geholpen door Celal Kubat, een streekgenoot die een soort opvanghuis voor nieuwe Turkse immigranten en later ook een café uitbaatte, waar hij in de beginperiode terecht kon.¹⁹ Hij had dus een inkomen noch een woning en ontving enkel wat zakgeld van de café-uitbater of van de klanten. Nadat hij werk vond in een textielfabriek en het weer verloor toen hij ziek werd, liet hij ondanks zijn precaire financiële situatie zijn familie overkomen, met wie hij vervolgens gestaag een goede reputatie uitbouwde als professionele en betrouwbare muzikantenfamilie.

Een belangrijke stap naar betere levensomstandigheden en meer erkenning toe, was de uitnodiging van vzw Trefpunt om op het podium van Sint-Jacobs te spelen tijdens de Gentse Feesten van 1984. Voor dat optreden werden de muzikanten voor het eerst in hun carrière fatsoenlijk betaald, meer dan het karige drinkgeld dat binnen de Turkse gemeenschap als passend werd beschouwd. Ook in 1988 en in 1994 werden de *Ibidıklar* geprogrammeerd op de Gentse Feesten. Daarnaast werden ze steeds vaker gevraagd op wijk- en buurtfeesten. Die duidelijke zichtbaarheid in het openbare culturele leven en de expliciete erkenning door een culturele organisatie opende de deur naar een positievere waardering en een grote muzikale activiteit, ook buiten het restaurant- en huwelijks-circuit en over de grenzen van de Turkse gemeenschap heen.²⁰ Achter de schermen van de deze evolutie speelden geëngageerde mensen als Maurice Maréchal en Guido De Leeuw een niet te onderschatten rol.

Optreden van de *Ibidıklar*, met het vaste spandoek dat overal meegaat. (privécollectie familie Demirkaya-Çürükçü)

Dag van de Gastarbeiders op de Gentse Feesten van 1971.
Foto: © Julien Vandevelde

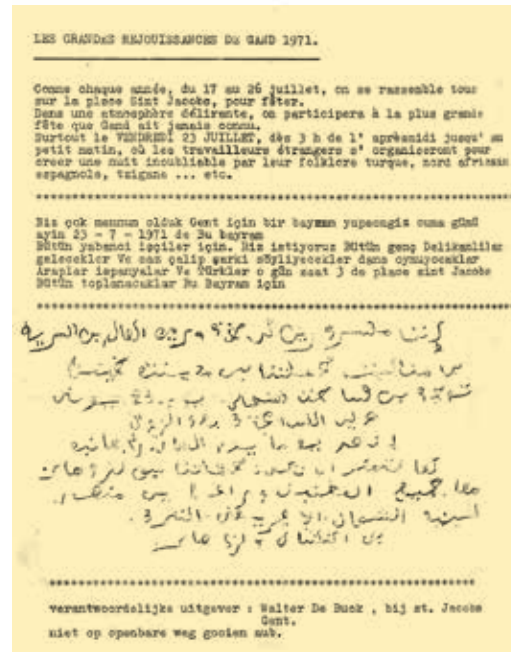

De jaren 1970 en 1980²¹

In de jaren 1970 waren de kansen om Turkse muziek te horen in Gent nog zeer beperkt. Afstemmen op de internationale kortegolfuitzendingen van de Turkse radio verliep niet altijd van een leien dakje en een goed radiotoestel was voor velen onbetaalbaar. Muziekinstrumenten moesten op de hoedenplank van personenwagens worden aangevoerd.²² Enkel in een aantal restaurants of cafés, eerst in Brussel en daarna in Gent, en tijdens trouwfeesten en later ook besnijdenisfeesten was er livemuziek te horen. In Brussel werden er sporadisch Turkse concerten georganiseerd, maar in Gent was er in die periode nog niet veel activiteit. Een uitzondering was de Dag van de Gastarbeiders die Walter De Buck tijdens de Gentse Feesten van 1971 en 1973 op Sint-Jacobs organiseerde. 's Namiddags en 's avonds werden er Turkse groepen uit Rotterdam en volgens sommige bronnen ook Turkije geprogrammeerd. Ook de lokale gemeenschap participeerde: Walter De Buck ging de Gentse Turken persoonlijk uitnodigen in de cafés. Hoewel de Dag van de Gastarbeiders in 1974 door besparingen ter ziele ging, verdwenen de Turkse namen niet meer van de affiche. In de loop van de jaren 1980 en 1990 werden er nog verschillende Turkse groepen geprogrammeerd, zowel uit de diaspora als uit Turkije zelf. Guido De Leeuw en Fabien Audoren van vzw Trefpunt werden daarbij geadviseerd door mensen als wijlen Annelies Dierick (De Poort – Beraber, zie verder).²³

In die periode werden, naast de alomtegenwoordige İbidiklar, voor feesten en concerten ook groepen uit Brussel of Nederland ingehuurd. Zo was de Brusselse band Ozanlar, genoemd naar haar leider Can Ozan, heel succesvol eind jaren 1970 en in de jaren 1980. Dat er toen in Brussel meer activiteit was dan in Gent blijkt onder meer

Uitnodiging van Walter De Buck voor de Dag van de Gastarbeiders op 23 juli 1971. (privécollectie Guido De Leeuw, Trefpunt)

uit het bestaan van een Turkse opnamestudio, Stüdyo Gurbet (Studio Buitenland) waar de groep heel wat 45 toerenplaten opnam. De Ozanlar traden regelmatig op in Gent, waar ze zowel gevraagd werden om bals en trouwfeesten op te luisteren als voor concerten. Hun brede repertoire omvatte *taverna müziği*: Turkse en anderstalige romantische slows en dansmuziek. Hun sound was typisch jaren 1980 met een voorkeur voor elektronische instrumenten (synthesizer, elektronische drums, gitaar en basgitaar), sporadisch aangevuld met viool.²⁴

In 1977 vonden de eerste Turkse muzieklessen plaats in Gent. Recep Çırık, een jonge leraar die door de Turkse overheid in België werd tewerkgesteld, gaf Turkse taal- en cultuurlessen. Om de kinderen na hun reguliere schooluren nog extra te motiveren, werd er ook heel wat gemusiceerd. Zoals hem in Turkije was aangeleerd, ge-

bruikte meester Çırık de mandoline voor zijn muzieklessen, een instrument dat meer op maat van de kinderen was dan de veel populairdere Turkse saz, een langhalsluit. In 1978 gaf het koor van schoolkinderen van Recep Çırık een eerste optreden met muziek en volksdans ter gelegenheid van de Internationale Kinderfeestdag, voor een volle zaal van de stadsschool in de Sleepstraat. De jaren daarop werd dit succesvolle initiatief herhaald. In de moskee van de Kazemattenstraat werden muzieklessen van een heel andere aard gegeven. Aan het eind van de jaren 1970 werd daar het zingen van de *azan* – de oproep tot het gebed – en het reciteren uit de koran aangeleerd en er werden zelfs wedstrijden in georganiseerd.²⁵

In het begin van de jaren 1980 kwam er stilaan meer beweging in de media. Kindertheatergroep Stelkelbees bezocht bijvoorbeeld de lessen van Recep Çırık om er een Turks liedje op te nemen. Dat verscheen in 1981 onder de titel *Türk Sarkisi* – zonder credits weliswaar – op hun lp *Ondersteboven*.²⁶ Tot zijn grote verbazing hoorde meester Çırık die opname toevallig ook op tv, in het kinderprogramma *Tik Tak* op de toenmalige BRT. Toch werd het geduld van de Turkse diaspora om Turkse muziek te kunnen horen in de media nog sterk op de proef gesteld: slechts af en toe kwam er in de programma's *Paspoort*²⁷ op de Nederlandse NOS en *Nachbarn in Europa* op de Duitse ZDF wat Turkse muziek aan bod. In de jaren 1980 vonden er enkele experimenten met Turkse radio-uitzendingen plaats, onder meer vanuit de Vooruit, ondersteund door Samenlevingsopbouw Gastarbeiders Oost-Vlaanderen (SGOV) en Demokratik Halk Kültür Derneği (DHKD, Turkse Democratische Culturele Volksvereniging).²⁸ Door het toenemende gebruik van cassettes werd muziek geleidelijk aan toegankelijker voor het brede publiek. Muziekcassettes uit Turkije of Duitsland werden meegenomen

naar de cafés om op die manier naar Turkse muziek te kunnen luisteren.²⁹ Voordat er sprake was van een Turkse muziekwinkel in Gent, waren de cassettes te koop in kruidenierszaken of stoffenwinkels.³⁰ Enkele Gentse muzikanten, waaronder Mustafa Avşar (zie verder), waagden enkele jaren later hun kans door zelf ook een cassette op te nemen, meestal in studio's in Duitsland.

Muzikaal bezoek uit Turkije³¹

Een interessant fenomeen waren de Turkse barden (*aşiks*) die in de jaren 1980 en het begin van de jaren 1990 op eigen initiatief en met min of meer vaste regelmaat de Turkse diasporagemeenschappen in Europa kwamen bezoeken. Deze rondtrekkende dichters-zangers die zichzelf op de saz begeleidde, bekleedden historisch gezien een belangrijke functie in oostelijk Anatolië en de omliggende cultuurgebieden (Azerbeidzjan, Iran, Armenië, Centraal-Azië). Ze brachten traditioneel zowel een eeuwenoud corpus van liefdes- en heldenverhalen, als berichten over recente gebeurtenissen, vaak met een satirische of maatschappijkritische ondertoon. Deze muzikanten waren meesters in de improvisatie. Binnen bepaalde poëtische en muzikale vormen speelden ze in op de omstandigheden en het publiek, soms zelfs in de vorm van muzikale duels waarbij het de bedoeling was om elkaar met woorden het onderspit te laten delven. In een tijd waarin er nog geen schotelantennes waren, was het bezoek van *aşiks* die die tradities verderzetten, een uitgelezen kans om interessant nieuws te horen en een aangename avond door te brengen. Grote namen die in de jaren 1980 en 1990 de revue passeerden waren onder meer wijlen Aşık Reyhani uit Erzurum en wijlen Murat Çobanoğlu uit Kars.

Onder invloed van communicatiemiddelen die steeds efficiënter werden en wijder verspreid raakten, evolueerde de oorspron-

In 1978 gaf het koor van schoolkinderen van Recep Çırık een optreden ter gelegenheid van de Internationale Kinderfeestdag. (privécollectie Recep Çırık)

Woensdag 26 april 1978 / 11

Turken en Gentsenars kijken zij aan zij naar hun kinderen

Turks kinderfeest lokt bomvolle zaal

Inde feestzaal van de lagere school Sierpestraat, gingen op de Gentsse wijk Shalichan-Maid, in tijdena het weekinde kinderfeestvrij gingen voor een Turks kinderfeest. Hier was Turkse gastarbeiders hebben de laatste jaren hun intrek in deze wijk genomen, met het gevolg dat de school Sierpestraat uitgegroeid is tot een typische school voor kinderen van gastarbeiders.

Directeur Daniel Kuyperus vatte 'dit jaar het plan op om de traditionele fancy-fair te laten samen vallen met een feest dat door de leerlingen zelf werd verzorgd. In het mag gezegd: het initiatief is ten volste genomen. De schepenen Piet Van Leckhaert (onderwijs), mevr. Filat

(Sociale Zaken) en Touzerman (stadbedrijven en Instellingen) hebben zich daar toe vast laten maken van overnemen. Tijdens de pauze kwam schepen Van Leckhaert op het podium om zijn algemene tevredenheid uit te drukken en een er op te wijzen dat in de buurt Gentsenars en vriendschappen met elkaar moeten leren leven. Hij was de mening toegedaan dat er een besnoeiende en bevreemdende opvoeding kan betekenen worden als er van beide zijden goede wil wordt betoond.

Er werd meteen helder gemaakt aan het werk dat Maurice Meuchal, de officiële tussenpersoon tussen de Turkse gemeenschap en

de stedelijke administratie, steeds heeft gevoeld.

Turken en Gentsenars, die broederlijk naast elkaar zaten, smeesen ten volste van het geboden spektakel: zang, toneelstukjes en dans. Bijzonder in de smaak viel de koorsong die van 'opvoeding' door een Turkse leerling.

Met dit initiatief hebben de oorspronkelijke Gentsse buurtbewoners zeker de gelegenheid gekregen nader kennis te maken met de leefgewoonten en de tradities van hun nieuwe Turken buuren. Het schoolbestuur liet zich eveneens omtrentig en zorgde voor gebak en koffie. Een eerste Turks kinderfeest dat zeker navolging verdient.

kelijke sociale functie van de *aşiks* in Turkije gedurende de voorbije decennia geleidelijk aan naar een puur cultureel fenomeen, dat als een kunstvorm verder gecultiveerd werd. De bezoeken aan de diasporagemeenschappen verloren hun functie en verdwenen in de loop van de jaren 1990 dan ook. In 2009 werd de *aşık*-traditie ingeschreven op de lijst van immaterieel cultureel erfgoed van de Unesco. Het Turkse ministerie van Cultuur ging het *aşık*-wezen als cultureel exportproduct promoten. In 2010 en 2011 vonden opnieuw *aşık*-optredens plaats in Gent, ditmaal in sterk geofficialiseerde vorm, ondersteund door Turkse en Gentse overheden. Door die afhankelijkheid van officiële instellingen verdween het maatschappijkritische element volledig naar de achtergrond.

Een eerste duurzaam project: De Poort – Beraber (1983-2002)³²

Vzw De Poort – Beraber³³ was een lokaal integratiecentrum en een centrum voor jeugdwelzijnswerk (Kadanz) in de Sleepstraat, de Turkse buurt bij uitstek in het stadscentrum. Deze pioniersorganisatie kreeg subsidies van onder meer de Vlaamse Gemeenschap en werd gecoördineerd door Johan Devreese. Ze startte talrijke socio-culturele initiatieven en projecten op voor een brede migrantendoelgroep (mannen en vrouwen, jongeren en senioren) en concentreerde zich op Nederlandse taallessen, ont-haal van nieuwkomers, jeugdwelzijnswerk, opleidings- en tewerkstellingsprojecten en integratie-activiteiten. Na bijna twintig jaar werd de werking overgedragen aan nieuwe spelers in het veld, zoals vzw Jong, Kom-Pas en Intercultureel Netwerk Gent.

De muzikale activiteiten van meester Recep Çırık vonden ook een kader in De Poort – Beraber. Een van de samenwerkingsprojecten was een programma op de

Internationale Kinderfeestdag op 23 april 1985, met een kinderkoor dat kinder- en volksliederen bracht, en traditionele Turkse volksdansen. Dat optreden werd nog enkele jaren op 23 april georganiseerd, naast nog andere muziek- en volksdansavonden. Ook groepen uit Turkije werden uitgenodigd. De optredens vonden onder meer plaats in de Vooruit, de Groenzaal van Sint-Bavo en zaal Seleskest in de Sint-Salvatorstraat. In 1987 vond er een evenement tegen racisme plaats, waarbij Turkse en Marokkaanse groepen optraden.³⁴ In 1991, het jaar dat Turkije de 750e verjaardag van de mystieke dichter Yunus Emre vierde³⁵, was er een ambitieus project. Er werd opnieuw een jongerenkoor opgericht, met de naam Seda.³⁶ Dat bracht mystieke liederen op teksten van Yunus Emre, begeleid door een saz-ensemble onder leiding van ad-hocdirigent Recep Çırık. Het geheel werd gekaderd in een theaterstuk dat het leven van de mysticus uitbeeldde. Er namen heel wat muzikanten en zangers deel die later nog een belangrijke rol speelden in het Gents-Turkse muziekleven, zoals saz-spelers Metin Toplar en Fakı Edeer (zie verder), en de toen nog piepjonge zangeres Melike Tarhan en zanger Bülent Gök. De uitvoering in een uitverkochte zaal De Grote Avond (aan de Huidevetterskaai) was een groot succes. Het dertigkoppige ensemble Seda bleef bestaan en begin 1992 voerde het de voorstelling rond Yunus Emre ook uit in Genk. Later volgden er nog andere optredens op verschillende locaties in Gent.

Andere gedenkwaardige evenementen van De Poort – Beraber waren de viering van het tienjarig bestaan van de vereniging in 1993 met een multicultureel feest, waarbij niet alleen de Turkse, maar ook de Marokkaanse gemeenschap betrokken werd, en een benefietavond in 1999 voor de slachtoffers van de aardbeving in İzmit.³⁷ De Poort – Beraber was ook medeorganisator van verschillende Turkse concerten, hield

een lezingenreeks over Turkse muziek en cultuur en stimuleerde de deelname van haar jongeren aan andere artistieke projecten, waaronder een productie van Het Muziek LOD en de muziekvereniging Özdil.

De impuls van dokter Recai Özdil

Hoewel er in de jaren 1980 hier en daar al muziek- en saz-lessen gegeven werden, voornamelijk in De Poort – Beraber en ook op onregelmatige basis in de Türk Ocağı (Turkse Haard) in de Sleepstraat³⁸, ontstond er pas begin jaren 1990 een grotere dynamiek die tot op vandaag voortduurt. Een niet te onderschatten factor was het maandenlange verblijf van dokter Recai Özdil (1927-2011), een neuroloog uit Ankara die gestudeerd had in Duitsland en werkzaam was in Edremit (Balıkesir). Hij was tevens als onderzoeker-verzamelaar

van volksliederen, uitvoerend musicus en docent verbonden aan de Turkse Radio en Televisie (TRT) in Ankara en gaf in zijn dokterspraktijken ook muziekles aan zijn patiënten. Eind 1991 werd de ondertussen gepensioneerd dokter door Metin Toplar, die zelf het jaar daarvoor naar Gent was gekomen, uitgenodigd om de Turkse jongeren hier muziekles te geven. De lessen vonden plaats in een lokaal aan de Tolhuislaan. Net zoals Recep Çırık gebruikte Recai Özdil aanvankelijk de mandoline, later schakelde hij over op de saz. Er was een acute nood aan instrumenten, waardoor er bij het Stedelijk Migrantencentrum werd aangeklopt voor subsidies. In mei 1992 werd de vzw Özdil – Turks Muziek- en Cultuurcentrum opgericht. Net zoals bij De Poort – Beraber waren er ook bij deze vereniging enkele Vlamingen betrokken. Lucien Posman, componist en docent aan het Gentse conservatorium,

Recai Özdil (vierde van links) samen met zijn leerlingen in vzw Özdil. (privécollectie Metin Toplar, Mızrap)

Neşet Ertaş en Talip Özkan traden in 1994 op in het Lakenmetershuis op de Vrijdagmarkt. (Universiteitsbibliotheek Gent)

leidde het dameskoor van de vereniging, en wijlen Veerle Donceel, op dat moment studente Vergelijkende Cultuurwetenschappen en later werkzaam bij onder meer Kom-Pas, het Willemsfonds en het Centrum voor Interculturele Communicatie en Interactie van de Gentse universiteit, zorgde voor de administratie. Naast Metin Toplar, die de artistieke en educatieve leiding overnam na het vertrek van dokter Özdil, waren onder meer ook Tuğrul Yücesan en Mustafa Avşar betrokken. Het koor, dat de welluidende naam Çıtı Pıtı kreeg, bestond uit Vlaamse en Turkse dames en zong zowel Nederlands-talige als Turkse volksliederen, begeleid door een ensemble van Turkse jongeren op saz. Het koor, en later ook het instrumentaal ensemble, gaf heel wat concerten op diverse locaties in de stad, waaronder de huidige Miryzaal van het conservatorium. In 1992 en 1993 traden ze op tijdens de Gentse Feesten, onder meer onder het concept *De Nieuwe Gentenaren nodigen uit*

in een grote tent op Sint-Jacobs.³⁹ In 1994 organiseerde vzw Özdil in het Lakenmetershuis op de Vrijdagmarkt een ambitieus concert in samenwerking met het Stedelijk Migrantencentrum en de Gentse afdeling van het Willemsfonds. Daarbij traden Neşet Ertaş (1938-2012) en Talip Özkan (1939-2010) op, twee grootheden uit de Turkse volksmuziek. Het is bijna onvoorstelbaar dat Neşet Ertaş, die uitgroeide tot een van de meest populaire en succesvolle Turkse volksmuziekartiesten, nog in dat kleine zaaltje heeft opgetreden.⁴⁰

Na een zoektocht naar een ander onderkomen, dat de organisatie vond in het nieuw opgerichte Intercultureel Ontmoetingscentrum (zie verder) en in een gebouw in de Drabstraat, vielen de activiteiten geleidelijk aan stil. Het Intercultureel Ontmoetingscentrum, opgericht door de Stad Gent, nam heel wat ideeën en activiteiten van vzw Özdil over. De stichters en betrokkenen van deze kleine, maar invloedrijke vereniging

Lucien Posman (rechts) en Metin Toplar (onderaan rechts) met het dameskoor Çıtı Pıtı van vzw Özdil. (privécollectie Metin Toplar, Mızrap)

richtten later wel nog nieuwe initiatieven op, opnieuw van onderop: vzw Mızrap en vzw Tını (zie verder). Vzw Özdil betekende een sterke impuls voor het Turkse muziek- en verenigingslandschap in Gent; een hele generatie jongeren heeft er saz leren spelen en haar eerste podiumervaringen opgedaan. Een heel aantal van hen is nog steeds, vaak (semi)professioneel, met muziek bezig. Het Gents-Turks vrouwenkoor, een gezamenlijke verwezenlijking van Lucien Posman, Metin Toplar en Recai Özdil, blijft tot op vandaag een unicum in de Gentse geschiedenis.⁴¹

Een project van het Stedelijk Migrantencentrum⁴²

Het Stedelijk Migrantencentrum (1991-2000), de voorloper van de huidige Stedelijke Integratiedienst (SID), speelde in op alles wat er aan het broeien was en tot uiting kwam

in de initiatieven van onder meer De Poort – Beraber en vzw Özdil. De subsidies voor vzw's bleven eerder beperkt, maar de Stad Gent heeft zelf wel een duurzaam project opgestart, dat ook door de Vlaamse Gemeenschap ondersteund werd. In 1994 opende ze het Intercultureel Ontmoetingscentrum in de voormalige kantoren van een oude elektriciteitscentrale op de hoek van de Ham en de Kraankindersstraat, midden in een van de Turkse buurten van de stad. De officiële opening vond plaats in maart 1995. In het begin was alles nog kleinschalig, met enkele repetitieruimtes, een kantoor en een café, uitgebaat door Attila Bakıroğlu en Jos Lootens. Zij programmeerden ook de concerten en organiseerden de cursussen, wat ze twintig jaar later overigens nog steeds doen in Intercultureel Centrum De Centrale. Die huidige naam bestaat sinds 2000. In dat jaar werden ook de vernieuwde Kelderzaal en Turbinezaal in gebruik genomen, wat

de mogelijkheden enorm uitbreidde. Daarvoor werden de meeste concerten ofwel in de kleine cafetaria, ofwel extra muros georganiseerd, zoals in de Gele Zaal van het Noordstarfonds (Nonnemeersstraat), de Balzaal van de Vooruit, de Torrepoort (Poel), de Miryzaal van het conservatorium, de Groenzaal van Sint-Bavo en de Bijloke. Aanvankelijk werden voornamelijk Turkse concerten geprogrammeerd en dan met name volksmuziek, maar geleidelijk aan begon de programmatie te verbreden richting Noord-Afrikaanse muziek en cross-over, en verder richting Turkse en andere wereldse pop en rock. In het begin was er veel interactie met en input vanuit de migrantengemeenschappen en de bestaande Turkse vzw's, zoals de Anadolu Kültür Derneği (Anatolische Culturele Vereniging), Kardelen, en de overkoepelende Federatie van Zelforganisaties in Vlaanderen.⁴³ Er werd ook over de landsgrenzen heen samengewerkt, bijvoorbeeld met Külsan, een Turkse muziekorganisatie uit Amsterdam. Door de gedeelde inspanningen qua programmatie en praktische organisatie was het mogelijk om ambitieuze projecten te verwezenlijken, zoals het concert van Arif Sağ en Musa Eroğlu in oktober 1997 in de Bijlokefestivalhal.⁴⁴ Andere grote namen die in de beginjaren geprogrammeerd werden, waren onder meer klassieke muzikant Kudsi Ergüner, alevitische muzikant Ali Ekber Çiçek (1935-2006) en volkszangeres Belkis Akkale.⁴⁵ Vanaf 2006 begon de programmatie van De Centrale nog te verbreden richting experimentele muziek, urban genres en Romamuziek, gestimuleerd door de grensoverschrijdende dynamiek van het *Istanbul Ekspres*-festival, een gezamenlijke verwezenlijking van Attila Bakıroğlu (De Centrale) en Wim Wabbes (Vooruit en Handelsbeurs). Het festival vindt vanaf 2014 plaats in De Centrale en de Handelsbeurs, na vier edities (2006, 2009, 2010 en 2013) in De Centrale en Vooruit.

Naast de concertprogrammatie georganiseerd rond twee polen – kleinschalige concerten met muzikanten en groepen uit de Vlaamse of Europese Turkse diaspora, en grootschaligere concerten met muzikanten en groepen uit Turkije – vonden er in De Centrale ook heel wat muziek-educatieve activiteiten plaats. De eerste saz-lessen werden gegeven door Metin Toplar, als een verlengstuk van de lessen bij vzw Özdil, en Mahir Tezerdi uit Antwerpen. Toplar slaagde er voor het eerst in om een bestendige groep meisjes te verzamelen die saz leerden en daar ook mee naar buiten kwamen.⁴⁶ Daarna werd Iskender Arıcı leraar in De Centrale en is dat tot op vandaag nog steeds. Er kwamen ook lessen darboeka (een vaastrom) en samenspel. Deze lessen bereikten door de jaren heen steeds een ruim publiek, hoofdzakelijk kinderen en jongeren van Turkse afkomst, maar lijdten veel meer dan het reguliere muziekonderwijs in het deeltijds kunstonderwijs aan een gebrek aan continuïteit doordat de meeste Turkse leerlingen vrij snel afhaken en niet doorstromen naar de klassen voor gevorderden. Sinds enkele jaren wordt een deel van de lessen saz en darboeka ook in De Wonderfluit gehouden, een afdeling van de Academie voor Podiumkunsten in Sint-Amandsberg.⁴⁷

Sporadisch zijn er ook workshops in De Centrale, onder leiding van buitenlandse artiesten die op bezoek zijn voor een concert. Zo waren er in het verleden workshops saz door Deniz Güneş (Staatsconservatorium voor Turkse muziek van de Technische Universiteit van Istanbul) en Musa Kurt (Musa Kurt Muziekcentrum, Istanbul) en workshops percussie door Mısırlı Ahmet (Galata Rhythm House, Istanbul) en de gebroeders Yarkın (Yarkın Turkish Rhythm Group).

Gedurende de twintigjarige werking van De Centrale is een stevige basis in de internationale Turkse muziekscène opgebouwd.

Tot nog toe is het ruime en regelmatige aanbod aan Turkse muziek uniek gebleven in Vlaanderen. Het publiek dat met dit aanbod bereikt wordt, is voornamelijk Turks en beperkt zich niet tot Gent. Bepaalde evenementen spreken traditioneel een gemengd Turks-Vlaams publiek aan, zoals de *fasıl*-avonden met Turkse licht-klassieke muziek en Turkse hapjes, en het *Istanbul Ekspres*-festival. De Turkse klassieke concerten trekken dan weer voornamelijk een Vlaams publiek.⁴⁸

Een eerste ondernemer: Fakı Edeer⁴⁹

Fakı Edeer kwam op dertigjarige leeftijd uit Emirdağ naar België. De eerste vijf jaar verbleef hij in Brussel, sinds 1990 woont hij in Gent. In het eethuis van zijn vader in Emirdağ had hij de stiel van *pideci* (pizabakker) geleerd en daar maakte hij ook hier zijn belangrijkste kostwinning van. De *pides* van restaurant Pizza Fakı (1991-2012) in de Sleepstraat werden een begrip in Gent, wat zeker ook te maken had met het andere talent van de zaakvoerder. Fakı Edeer groeide op in de muzikantenwijk van Emirdağ, waar hij de İbidiklar als burens had. Van die muzikantenfamilie en de andere *abdals*, en wellicht ook wel van alevitische familieleden van zijn moeders kant, leerde Fakı het repertoire, het instrumentarium en de stijl van de traditionele muziek van Emirdağ kennen. Deze volkse muziek en poëzie lieten hem nooit meer los, en na zijn verhuis naar België zette hij zijn muzikale en literaire activiteiten zonder onderbreking en met een hoge intensiteit verder. Hij speelde op trouwfeesten en besnijdenisfeesten, in cafés, in zijn restaurant, op poëzieavonden, bij vriendenbijeenkomsten, op concerten en op festivals. Hij schreef eigen liederen, maakte opnames, publiceerde gedichten, gaf verzamelbundels met volksverhalen,

-gedichten en -gezegden uit, gaf les, trad op in radio- en televisieprogramma's, en werd uitgenodigd als specialist van de Emirdağ-cultuur en -muziek bij vele officiële gelegenheden, zowel in Gent als in Turkije. Mede dankzij zijn succesvolle restaurant is zijn reputatie als muzikant ook buiten de Turkse gemeenschap doorgedrongen. Fakı Edeer situeert zijn rol als culturele ambassadeur van Turkije in de diaspora op vier niveaus: 1) het beoefenen, bewaren en doorgeven van de traditionele muziek en poëzie van Emirdağ, 2) het uitbreiden van het bestaande poëtische en muzikale repertoire in een gelijkaardig idioom, 3) het beoefenen van de *aşık*-kunst volgens de geëigende stilistische, structurele, inhoudelijke, creatieve en technische vereisten, 4) het creëren van nieuwe muziek los van traditionele idiomen.

Van 2000 tot 2012 hield Fakı Edeer een soort muziekcafé open met de naam Beste Muziekcultureel Centrum⁵⁰, waar allerlei activiteiten plaatsvonden zoals lessen in de regionale muziekpraktijk van Emirdağ, poëzieavonden, jams en optredens. Qua concept en inrichting sloot het muziekcafé nauw aan bij het fenomeen van de zogenaamde *türkü bars* of *türkü evi's*.⁵¹ Dat kwam vanaf de jaren 1990 op in Istanbul en de andere grote steden van Turkije en werd later in de kleinere steden en zelfs in de diaspora gekopieerd. In dit type muziekcafé wordt voornamelijk Turkse volksmuziek gespeeld, vaak aangevuld met *özgün müzik* (Turkse protestmuziek), in een decor dat overvloedig voorzien is van attributen uit en verwijzingen naar het traditionele Turkse plattelandleven. Alcohol, bijvoorbeeld de anijsdrank *rakı*, is gewoonlijk niet vreemd aan het concept van de *türkü bars* en vaak worden er mezze geserveerd. Zowel Beste Muziekcultureel Centrum als andere Gentse muziekcafés (zie verder) zijn varianten op het thema van de *türkü bar*.

Fakı Edeer speelt saz tijdens de voorstelling rond Yunus Emre in 1992. (privécollectie Johan Devreese)

In de schoot van vzw Özdil⁵²

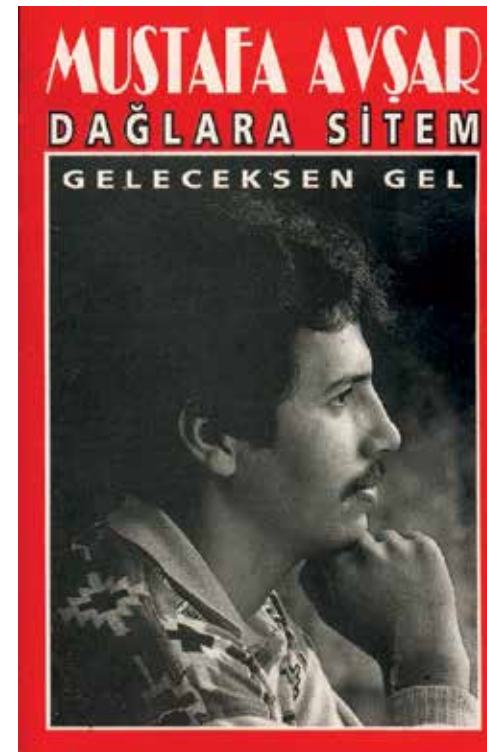
In 1998 werd vzw Mızrap opgericht door onder meer drie oudgedienden van Özdil: Metin Toplar, Tuğrul Yücesan en Veerle Donceel. In een officieel document van de vereniging werden de volgende activiteiten opgesomd: 1) ontmoetingsplaats voor muzikanten en muziekgroepen, waaronder twee huisensembles, 2) maandelijks programmering van Turkse en andere muziek, 3) ontmoetingsplaats voor kinderen en jongeren, 4) workshops voor scholen en verenigingen, 5) lessen en cursussen in onder meer saz (Metin Toplar), darboeka (Tuğrul Yücesan) en Turkse volksdans. De werking werd gedeeltelijk ondersteund door projectsubsidies van de Vlaamse overheid en het Impulsfonds van de federale overheid. Er ging veel aandacht naar promotie van de vzw, met optredens op gelegenheden waar ook een Vlaams publiek aanwezig was, zoals de Gentse Feesten en de Patersholfeesten. Er kwamen ook regelmatig Vlaamse muzikanten en geïnteresseerden over de vloer in het gezellig ingerichte lokaal – alweer een variant op de *türkü bar* – in het Sluizeken.⁵³ Er ontstonden interculturele samenwerkingen, zowel kortstondig als duurzaam, onder meer met de groep Oblomow (Gerry De Mol). Een heel aantal Turkse jongeren deed er prille podiumervaring op, zoals Bülent Köken en Bekir Gürbüz. In de traditie van voorlopers De Poort – Beraber en Özdil werd terug een koor opgericht, opnieuw met als solisten de nog steeds erg jonge Melike Tarhan en Bülent Gök. Deze keer werd een beroep gedaan op de professionele muzikant Mehmet Kayık⁵⁴, die toen pas in België was. De verschillende muziekgroepen die aan vzw Mızrap verbonden waren, gaven een hele reeks concerten op verschillende locaties in Gent, waaronder de Vooruit.

Door financiële moeilijkheden volgde er een onderbreking van enkele jaren. Veel van

de betrokkenen van Mızrap sloten zich aan bij het Muzikantenhuis van Mustafa Avşar (zie verder). Maar in 2012 (en officieel in 2013) werd op dezelfde locatie aan het Sluizeken een nieuwe vzw Mızrap opgericht. De raad van bestuur bestaat uit oudgedienden Metin Toplar en Tuğrul Yücesan, aangevuld met enkele nieuwe gezichten. Meerdere avonden per week vinden er in deze *türkü bar* optredens plaats, voornamelijk Turkse volksmuziek en *özgün müzik*, maar ook andere stijlen en genres. Binnenkort worden er opnieuw muzieklessen gepland en de repetities van een nieuw koorproject zijn ondertussen al gestart. De ervaringen uit het verleden worden dus voortgezet en verder ontwikkeld.

Een tweede ondernemer: Mustafa Avşar⁵⁵

Terwijl Faki Edeer in zijn levensonderhoud voorzag met zijn restaurant, dat gaandeweg tot een echt familiebedrijfje uitgroeide en hem volop de gelegenheid gaf om met zijn muziek bezig te zijn, waagde ook Mustafa Avşar zich aan een eigen zaak. Hij koos voor een iets avontuurlijkere en risicovollere investering dan een restaurant, maar wel één die rechtstreeks met cultuur en muziek te maken had. In 2002 opende hij in de Dampoortstraat de eerste Turkse muziekwinkel in de Benelux. Daarvoor was het zoals al aangegeven niet zo eenvoudig om aan instrumenten, cassettes en cd's te geraken: je moest die zelf meebrengen uit Turkije of Duitsland, of je kon ze kopen in niet-gespecialiseerde winkels waar ze naast levensmiddelen of andere koopwaar aangeboden werden. In zijn muziekwinkel Anka⁵⁶, verkocht Mustafa Avşar cassettes en cd's, muzikale video's en dvd's, Turkse muziekinstrumenten en toebehoren zoals snaren en plectra, Turkse instrumentmethodes, romans en gedichtenbundels, tradi-

Hoes van een muziekcassette van Mustafa Avşar. (privécollectie Recep Çırık)

tionele kostuums en sieraden, films ... Zijn klanten waren zowel Turken als niet-Turken, van Gent en (ver) daarbuiten; af en toe verkocht hij zelfs aan Turkse muzikanten die in Vlaanderen waren voor een optreden. Muziekwinkel Anka was zeer toegankelijk voor het Turkse publiek dankzij zijn inplanting midden in de Turkse buurt, en was een katalysator voor heel wat Turkse jongeren om saz te leren spelen, het Turkse volksinstrument bij uitstek. Mede door de ineensstorting van de cd-markt en door de vele problemen die opdoken in de internationale handel in instrumenten (schade aan de instrumenten, te hoge inkooprijks, laat-tijdige levering ...) was de zaak niet meer winstgevend en werd ze in 2012 gesloten.

Vijf jaar daarvoor was Mustafa Avşar al met een tweede, parallel project begonnen

in het aanpalende pand. Er was nood aan een plek waar alle muzikanten van Gent welkom waren en zich thuis konden voelen. Daarom richtte hij samen met vrienden een muziekcafé op met de dubbele naam Muzikantenhuis – Tını vzw.⁵⁷ Hoewel hij wel wat muzikale ervaring had en hier en daar saz-lessen had gevolgd, was Mustafa Avşars muzikale activiteit tot dan toe beperkt gebleven tot de persoonlijke en intieme kring, in tegenstelling tot veel van zijn vrienden die al gauw op trouwfeesten en andere gelegenheden waren gaan spelen. Met de activiteiten van het Muzikantenhuis begon hij zich echter steeds meer als muzikant te profileren, vooral ook met zelfgeschreven Turks-Nederlandse liedjes en via samenwerkingen met bekende muzikanten zoals Walter De Buck, Wouter Vandenabeele en Willem Vermandere, met wie hij in 2012 in het Antwerpse Sportpaleis optrad tijdens de Nekka-Nacht.⁵⁸ Die samenwerkingen zijn de uitstraling van het Muzikantenhuis zeker ten goede gekomen, met name naar een Vlaams publiek toe. Het eerder strenge beleid op het vlak van alcohol – en daar verschilt het Muzikantenhuis dan weer van sommige andere *türkü bars* – kwam ook tegemoet aan een familiaal Turks publiek. Hoewel heel wat Turken misschien een wat meer Turkse sfeer prefereren, die ze bijvoorbeeld terugvinden in vzw Mızrap (zie eerder), is het sociaal-culturele project van Mustafa Avşar een geslaagd voorbeeld van culturele uitwisseling. Het is, dankzij niet aflatende persoonlijke inspanningen en een minimum aan subsidies, in de loop van de voorbije zeven jaar uitgegroeid tot een echt muzikantenhuis waarin muzikanten en luisteraars met verschillende culturele achtergronden elkaar ontmoeten. Daarnaast is het Muzikantenhuis een broedplaats geweest voor heel wat jong Turks talent, dat in de laatste zeven jaar tot bloei is gekomen. Muzikanten als de

zangers Bülent Gök en Kürşat Zengin en de saz-spelers Bekir Gürbüz en Bülent Köken ontwikkelden zich voor een groot deel in de schoot van het Muzikantenhuis en haar huisensemble Grup Tını, en zijn nu min of meer gevestigde namen in de Gents-Turkse folk en folk-pop.

Zomerfestivals in Wachtebeke en andere initiatieven

Vzw Posküder, een acroniem van Posof Kültür Derneği (Posof Culturele Vereniging), organiseert naast enkele kleinere culturele activiteiten, elk jaar in juni een grootschalig evenement in het provinciaal domein Puyenbroeck in Wachtebeke, met de steun van de Federatie van Zelforganisaties in Vlaanderen en gesponsord door de Turkse middenstand. Op deze jaarlijkse *seyran* (promenade of picknick) die Posküder zelf als een 'folkloristische happening' of een 'intercultureel volksfestival' omschrijft, vinden live-optredens van traditionele en gepopulariseerde Turkse volksmuziek plaats, worden Turkse gerechten geserveerd, is er een tombola en ook kinderanimatie. Elk jaar komen er honderden, zo niet duizenden, mensen uit de Posofse diaspora uit België en buurlanden naartoe. Op 15 juni 2014 vond al de veertiende editie van dit evenement plaats.⁵⁹

De Emirdağse diaspora wil niet achterblijven en organiseerde op 11 mei 2014 voor de tweede keer het *Emirdağ Kır Şenliği* (Emirdağs plattelandsfestival), op dezelfde locatie als de *seyran*. Tijdens dit evenement, georganiseerd door de Belçika Emirdağ Birliği (België-Emirdağ Unie) in samenwerking met de Turkse Unie van België en gesponsord door Turkse kmo's, worden er live-optredens van een hele reeks artiesten met roots in Emirdağ geprogrammeerd, naast volksdansvoorstellingen en de alomtegenwoordige streekgerechten.

Ook de *Kültür Şöleni* (cultureel feest), die in oktober 2011 met steun van de Turkse Unie, de Stad Gent en de Gents-Turkse middenstand op de Gentse Vrijdagmarkt georganiseerd werd, sluit aan bij die traditie.⁶⁰ Grootschalige zomerfestivals in de openlucht zijn een culturele traditie, rechtstreeks overgenomen uit Turkije. Elke zichzelf respecterende Turkse stad of gemeente organiseert wel haar jaarlijks festival, met livemuziek van lokale of bovenlokale artiesten, volksdansen en streekgerechten, ofwel midden in de stad, ofwel op een uitgestrekt terrein in de vrije natuur. Ook in Emirdağ is er jaarlijks zo een festival, met de toepasselijke naam *Gurbetçi Festivali* (Migrantenfestival). De migranten die 's zomers in hun streek van herkomst op vakantie komen, krijgen zo de gelegenheid om optimaal te genieten van de regionale muziek.

De muzikale evenementen die de diasporabevolking uit een bepaalde streek, stad of gemeente als doelpubliek hebben, beperken zich natuurlijk niet tot de festivals. Een ander courant type evenement is een benefiet om geld in te zamelen voor een bepaald dorp. Zo werd in april 2012 een Suvermez-avond georganiseerd in een feestzaal in Temse, ten voordele van het Emirdağse dorp Suvermez. De optredens van muzikanten uit Suvermez, Emirdağ en daarbuiten trokken *Suvermezliler* uit heel België en de buurlanden.⁶¹

Parallele evoluties

Bij het terugblikken op (meer dan) veertig jaar Turkse muziek in Gent, vallen er een aantal evoluties op, die bij nader inzien volledig gelijklopen met evoluties in Turkije zelf. Heel wat maatschappelijke veranderingen leidden tot evenveel veranderingen op muzikaal vlak. De wereldwijd toenemende modernisering en globalisering heeft enerzijds tot een grotere sociaal-culturele open-

heid en een enorme toename van mogelijkheden geleid, maar anderzijds ook tot een zekere vervlakking op bepaalde gebieden.

De grotere openheid heeft zowel betrekking op etnische, culturele, linguïstische of religieuze minderheidsgroepen, als op de positie van de vrouw in de maatschappij. Turkije is een politiek en ideologisch verdeeld land, met soms scherpe tegenstellingen tussen bijvoorbeeld Turken en Koerden, ultranationalisten en meer gematigde strekkingen, soennieten en sjiïten (alevieten), secularisten (kemalisten) en islamisten. De muziek van niet-Turkse minderheden zoals de Koerden, de Grieken, de Roma en de Armeniërs werd gedurende een lange periode gecensureerd dan wel geadapteerd. Geleidelijk aan kwam er meer openheid en veroverden deze cultuuruitingen hun rechtmatige plaats in het culturele landschap van Turkije. Die evolutie speelde zich ook in de diaspora af. Vandaag is het de normaalste zaak van de wereld dat tijdens Turkse trouwfeesten ook Koerdische dansmelodieën gespeeld worden. Ook de programmatie in De Centrale speelt in op die veranderde houding, door groepen te programmeren die naast het Turks ook in andere talen van Turkije zingen, bijvoorbeeld Kardeş Türküler of Marsis.

Deze groeiende openheid is ook van toepassing op de alevitische muziek. Onder die noemer bevindt zich zowel een expliciet religieus repertoire bestemd voor uitvoering tijdens alevitische ceremonies (*cems*), bestaande uit diverse types gebeden en rituele dansen (*sema*), als een ruimer alevitisch geïnspireerd mystiek-filosofisch repertoire dat liefde voor de medemens, de natuur en de wereld bezingt. Zowel historisch gezien als vandaag situeert het alevitische gedachtegoed zich, als uitdrukkingsmiddel van een religieus-culturele minderheid, politiek en maatschappelijk gezien aan de linkerkant. De emancipatie van de alevitische muziek

buiten de eigen gemeenschap en de *ce*huizen kreeg een stevige impuls in de jaren 1980 door de inspanningen van de succesvolle groep Muhabbet, die vier topmuzikanten met een alevitische achtergrond verenigde. Sindsdien heeft de alevitische muziek een plaats veroverd in de repertoires van volksmuzikanten met diverse – zij het voornamelijk links georiënteerde – achtergronden. Misschien nog meer dan in Turkije zelf, is de alevitische muziek in Gent nu alomtegenwoordig.

De grotere openheid resulteerde ook in een andere houding tegenover muziek en muzikanten in het algemeen. Terwijl vroeger enkel alevieten of mensen met een Roma-achtergrond (semi)professioneel bezig waren met muziek, is sinds eind de jaren 1970 stilaan een positievere evaluatie van muziek en musiceren ontstaan. De oprichting van het Staatsconservatorium voor Turkse muziek van de Technische Universiteit van Istanbul in 1976, het eerste conservatorium waar je Turkse muziek kon studeren, was een mijlpaal in die ontwikkeling. Hoewel tot op vandaag de meerderheid van de (semi)professionele muzikanten nog steeds een alevitische achtergrond heeft, is het voor soennieten nu ook aanvaardbaar om met muziek bezig te zijn, zowel op amateur- als op (semi)professioneel niveau. Die evolutie is ook in de diaspora duidelijk merkbaar.

Wat de positie van de vrouw betreft, en de gevolgen op het vlak van muziekbeleving, was er vroeger een strikte scheiding tussen mannen en vrouwen tijdens familiefeesten. Ofwel werd er enkel voor mannen muziek gespeeld, ofwel ook voor vrouwen, maar dan met een gordijn als scheiding tussen de muzikanten en de vrouwen. Geleidelijk aan werd dat gebruik aan de kant geschoven en werden de feesten gemengd gevierd. In de traditionele Turkse maatschappij waren er nog strengere restricties voor vrouwen die musicerden, nog meer voor het bespelen

Het *Kültür Şöleni* of cultureel feest op de Gentse Vrijdagmarkt in oktober 2011.
Foto: Liselotte Sels

van een instrument dan voor zingen. Hoewel de beperking om enkel te musiceren in een exclusief vrouwelijk gezelschap in de loop van de tijd versoepelde, hebben veel vrouwen nog altijd schroom om te zingen als er mannen bij zijn. Ook in Gent werd heel wat meisjes afgeraden om deel te nemen aan muzikale activiteiten. Zowel in Turkije als in de diaspora zijn er behalve in de jongste generaties dus maar weinig vrouwen te vinden die muzikaal onderlegd zijn. In Gent zijn Melike Tarhan en Damla Kırdaş tot nu toe de enige jonge vrouwen die zich profileren als zangeres.⁶²

Andere evoluties die zich de voorbije veertig jaar hebben voltrokken in het Turkse muziekleven in Gent, lopen eveneens parallel met ontwikkelingen in Turkije zelf.

De technologische ontwikkelingen op het vlak van enerzijds de massamedia en anderzijds elektronische instrumenten en opnamemogelijkheden, zijn van cruciaal belang geweest. Dankzij de massamedia, voornamelijk televisie via schotelantennes en later het internet, was een permanent contact met het land van herkomst mogelijk, waardoor alle muzikale evoluties op de voet gevolgd konden worden. Ook de muzikale modes van het nieuwe verblijf land werden er via de Belgische/Vlaamse radio en televisie ingelepeld. Diverse Turkse, internationale en cross-overgenres passeerden de revue in de muzikale activiteiten van de Turkse diaspora in Gent. De Turkse volksmuziek bleef daarbij een constante. Met name tijdens trouw- en besnijdenisfeesten, die nog een stevige band met de traditie en haar

Optreden van Melike Tarhan met John Snauwaert en groep in de Hot Club de Gand. (privécollectie Melike Tarhan)

Affiche voor het Istanbul Ekspres-festival van 2006. (Kunstencentrum Vooruit)

rituelen hebben, werd en wordt dit genre zowel door de familie als door de genodigden als vanzelfsprekend beschouwd. De Turkse volksmuziek is tevens een constante op de verschillende soorten festivals. De uitvoeringsstijl van het Turkse volksmuziekrepertoire is wel sterk geëvolueerd in de voorbije decennia, en wordt vandaag in de meeste (niet-academische en niet-rurale) contexten gekenmerkt door een sterke invloed uit de popmuziek. De elektrosaz of minstens een elektronisch versterkte saz is standaard geworden in plaats van het akoestische instrument. Percussie-instrumenten van over de hele wereld zijn niet meer weg te denken, net als de gitaar, die met haar frettenstelsel dat het octaaf in twaalf gelijke halve tonen verdeelt, nochtans haaks staat op het microtonale Turkse toonsysteem. De grootste

invloed op de muzikale sound en uitvoeringspraktijk van de Turkse volksmuziek en andere genres is echter afkomstig van het keyboard of de synthesizer. In dit elektronische instrument, dat gelijk welke octaafindeling kan aannemen, zitten alle nodige instrumenttimbres klaar, veel meer dan er ooit live ter beschikking waren. Een handige muzikant kan hiermee veranderen in een eenmansorkest, door tegelijk de percussie, het melodie-instrument en de zanglijn voor zijn rekening te nemen. Naast de evolutie in uitvoeringsstijl en instrumentatie, valt ook de verruiming van het repertoire op. Terwijl muzikanten vroeger enkel het repertoire van hun eigen streek kenden, en ook het publiek daarop ingesteld was, worden ze nu verondersteld een breed repertoire te hebben dat zich over heel Turkije uitstrekt.⁶³

De Turkse klassieke muziek is veel minder aanwezig dan de Turkse volksmuziek, en wordt in Gent enkel door de İbidiklar gespeeld, in een licht-klassieke variant, en door oed-speler Hilmi Kaçar. Eind jaren 1970 werden internationale dansvormen populair in de Turkse diaspora, zoals de bolero, tango en wals.⁶⁴ Arabesk, een hybride genre dat een sterke invloed uit de Arabische muziek kent, was vooral populair in de jaren 1980, net als de zogenaamde *taverna müziği* (een licht genre dat allerlei internationale invloeden vermengt, zie eerder), en *aranjman* (Turkstalige arrangementen van Westerse populaire nummers).⁶⁵ Later, in de jaren 1990, begonnen er meer samenwerkingen te komen tussen Turkse en niet-Turkse (onder wie Vlaamse) muzikanten uit Gent en omgeving. Dat resulteerde in verschillende cross-overprojecten die in het laatste wereldmuziek of folk ondergebracht kunnen worden. Voorbeelden zijn de verschillende projecten van Melike Tarhan, het project *Sporen* van Oblomow met Metin Toplar, het Lodos-ensemble met Tuğrul Yücesan, en de samenwerkingen van Mustafa Avşar. Het laatste decennium wonnen ook Turks- en Nederlandstalige pop en rap aan belang. De Gents-Turkse muziekcène is gaandeweg tot een echte smeltkroes geëvolueerd. Daarbinnen bevinden de Turkse genres zich aan de ene kant van het continuüm en de westerse genres aan de andere kant, maar een toenemende flexibiliteit en hybriditeit voeren ontgensprekelijk de hoofdtoon.

Conclusie: de plaats van de Turkse muziek in de stad Gent

Deze reconstructie van de inbedding van de Turkse muziek in het Gentse socioculturele leven maakt wellicht duidelijk dat dit geen op zichzelf staand verhaal is. Van in het begin werd het muziekleven bepaald door

contacten met Turkije enerzijds (denk aan de İbidiklar die doelgericht als muzikanten naar Gent gehaald zijn) en met andere Belgische en Nederlandse immigratiesteden anderzijds (denk aan de groepen die uit Nederland en Brussel naar Gent kwamen voor concerten of andere optredens). Deze communicatie en mobiliteit was overigens tweerichtingsverkeer, ook Gentse muzikanten gingen vanaf de beginperiode optreden in Brusselse restaurants bij gebrek aan mogelijkheden in Gent. In de volgende decennia zijn de contacten alleen maar geïntensiveerd. Groepen uit Turkije worden niet alleen door officiële culturele instanties (type De Centrale of het Festival van Vlaanderen) uitgenodigd voor formele concerten, maar blijven daarna vaak ook plakken in de kleinere verenigingen waar ze informele optredens of lessen geven (type Muzikantenhuis of Mızrap). Overal waar er een tekort is aan specifieke instrumentspelers, wordt dat eenvoudigweg opgelost door muzikanten uit een andere Belgische stad of zelfs een buurland uit te nodigen. Aan de andere kant betekenen je in de Turkse diaspora pas iets als muzikant als je ook in Turkije hebt geconcerteerd en minstens in een aantal televisieshows hebt opgetreden. De muzikanten leven met andere woorden met één been in België en met één in Turkije – waarin ze overigens niet verschillen van het grootste deel van de Turkse bevolking in Gent.

Hoewel sommige muzikanten niet-ingevoelde verwachtingen naar de Turkse overheid hebben, die weinig tastbare steun verleent aan de muzikanten in de diaspora, is het duidelijk dat de meesten niet bij de pakken blijven zitten en ofwel gaan aankloppen bij de Gentse of de Vlaamse overheid, ofwel op eigen initiatief en op basis van solidariteit of sponsoring activiteiten beginnen te organiseren. De meest waardevolle, artistiek hoogstaande of sociaal

effectvolle projecten werden vaak met de kleinste middelen gerealiseerd, dankzij de aspiraties en ambities van idealistische individuen. Ondersteuning vanuit de Stad Gent is eerder laat op gang gekomen, pas vanaf de jaren 1980 toen er al bijna twintig jaar Turkse aanwezigheid was in de stad. De steun manifesteerde zich veelal in de vorm van rechtstreekse subsidies aan verenigingen, waardoor automatisch een risico op discontinuïteit ingebakken zat, gezien de vaak korte levensduur van de Turkse zelforganisaties. Een duurzaam project is het Intercultureel Centrum De Centrale, dat op een bestendige werking van twintig jaar kan bogen. Ondersteuning van de Vlaamse overheid kwam in veel gevallen via de omweg van koepelorganisaties zoals de Federatie van Zelforganisaties in Vlaanderen of de Federatie van Vooruitstrevende Verenigingen, bij de kleinere vzw's terecht.

Het verhaal van de Turkse muziek in Gent laat zich nog het best karakteriseren als een complexe ontwikkeling op verschillende – soms schijnbaar tegenstrijdige – sporen: terwijl er aan de ene kant door de decennia en de opeenvolgende generaties heen een voortschrijdende integratie en groeiende verbondenheid met de ontvangende samenleving plaatsvindt, is er aan de andere kant ook een hogere mate van zelfredzaamheid en een onafhankelijker wordende opstelling tegenover diezelfde maatschappij, die bovendien gepaard gaat met een toenemende en sterker wordende interactie met het land van herkomst.

Die tendensen vinden aansluiting bij een verhaal van geleidelijke expansie, dat zich situeert op verschillende niveaus: meer en meer diverse muzikanten, een groeiende verscheidenheid aan genres, stijlen en sounds, en een algemene toename van hybriditeit.

- 1 Martin GREVE, Turkish Music in European Institutions. In: Ursula HEMETEK & Hande SAĞLAM (red.), *Music from Turkey in the Diaspora*, Wenen: Institut für Volksmusikforschung und Ethnomusikologie, 2008, pp. 89-95; Martin GREVE, *Die Musik der imaginären Türkei: Musik und Musikleben im Kontext der Migration aus der Türkei in Deutschland*, Stuttgart: Metzler, 2003; Serhat GÜNEY, Cem PEKMAN, Bülent KABAŞ, *Diasporic Music in Transition: Turkish Immigrant Performers on the Stage of 'Multikulti' Berlin*. In: *Popular Music and Society*, 37(2014)2, pp. 132-151; Dorit KLEBE, The Türkgünü [Turkish Day] in Berlin and its Musical Forms of Expression. In: Ursula HEMETEK & Hande SAĞLAM (red.), *Music from Turkey [...]*, pp. 61-76; Dorit KLEBE, Music in the Immigrant Communities from Turkey in Germany: Aspects of Formal and Informal Transmission. In: Bernd CLAUSEN, Ursula HEMETEK, Eva SAETHER (red.), *Music in Motion: Diversity and Dialogue in Europe*, Bielefeld: transcript, 2009, pp. 299-326; Ursula REINHARD, Türkische Musik: ihre Interpreten in West-Berlin und in der Heimat. Ein Vergleich. In: *Jahrbuch für Volksliedforschung*, 32(1987), pp. 81-92; Sabri UYSAL, *Zum Musikleben der Türken in Nordrhein-Westfalen*, Gräfelting: BuchVerlag Gräfelting, 2001; Harald HUBER & Martin SIGMUND, *Oriental House in Vienna*. In: Ursula HEMETEK & Hande SAĞLAM (red.), *Music from Turkey [...]*, pp. 49-59; Hande SAĞLAM, *Cosmopolitans and Locals: Music Production of the Turkish Diaspora in Vienna*. In: Ursula HEMETEK & Hande SAĞLAM (red.), *Music from Turkey [...]*, pp. 37-48; Hande SAĞLAM, *Transmission of Music in the Immigrant Communities from Turkey in Vienna, Austria*. In: Bernd CLAUSEN, Ursula HEMETEK, Eva SAETHER (red.), *Music in Motion [...]*, pp. 327-343.
- 2 Jozefien DE BOCK, 'Alle wegen leiden naar Gent'. Trajecten van mediterrane migranten naar de Arteveldestad, 1960-1980. In: *Brood & Rozen*, (2012)3, pp. 47-75.
- 3 Jozefien DE BOCK, *'We have made our whole lives here'. Immigration, settlement and integration processes of Mediterranean immigrants in Ghent, 1960-1980*, EUI, doctoraal proefschrift, 2013.
- 4 Pieter-Paul VERHAEGHE, Koen VAN DER BRACHT, Bart VAN DE PUTTE, *Migrant zkt toekomst: Gent op een keerpunt tussen oude en nieuwe migratie*, Antwerpen: Garant, 2012.
- 5 Tina DE GENDT, *Turkije aan de Leie. 50 jaar migratie in Gent*, Tielt: Lannoo, 2014.
- 6 Pieter-Paul VERHAEGHE, Koen VAN DER BRACHT, Bart VAN DE PUTTE, *Migrant zkt toekomst [...]*, pp. 14-16.
- 7 Jozefien DE BOCK, 'Alle wegen' [...], p. 62.
- 8 Pieter-Paul VERHAEGHE, Koen VAN DER BRACHT, Bart VAN DE PUTTE, *Migrant zkt toekomst [...]*, pp. 6-20.
- 9 Tina DE GENDT, *Turkije [...]*, pp. 114-116.
- 10 Pieter-Paul VERHAEGHE, Koen VAN DER BRACHT, Bart VAN DE PUTTE, *Migrant zkt toekomst [...]*, pp. 22-24.

- 11 Bevolkingsregister Stad Gent.
- 12 Het gaat om mensen met als eerste of huidige nationaliteit de Turkse, of van wie de eerste nationaliteit van de vader of de moeder de Turkse nationaliteit was.
- 13 Jo NOPPE, *Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor editie 2013: Gent*, Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2013, p. 3; E-mail van Jo Noppe aan Liselotte Sels, 21/02/2014.
- 14 Interview met Muharrem Ateşli door Liselotte Sels, Gent, 05/02/2014; Interview met Solmaz Demirkaya door Liselotte Sels, Gent, 06/02/2014; Interview met Faki Edeer door Liselotte Sels, Gent, 06/02/2014; E-mail van Tina De Gendt aan Liselotte Sels, 08/02/2014; Interview met Mustafa Avşar door Liselotte Sels, Gent, 12/02/2014.
- 15 Interview met Solmaz Demirkaya [...]; Interview met Faki Edeer door Liselotte Sels, Gent, 06/02/2014; E-mail van Cihan Sezer aan Liselotte Sels, 12/02/2014.
- 16 Orhan TEKELIOĞLU, *The Rise of a Spontaneous Synthesis: The Historical Background of Turkish Popular Music*. In: *Middle Eastern Studies*, (1996)2, pp. 194-215.
- 17 Het alevitische geloof, gebaseerd op de leer van de 13e-eeuwse Perzische mysticus Haji Bektash Vali, is de belangrijkste vorm waarin het sjiisme zich in het Ottomaanse Rijk en Turkije manifesteerde. Het onderscheid tussen sjiisme en soennisme vindt zijn oorsprong in een verschillende visie op de opvolging van de profeet: terwijl de soennieten verkozen opvolgers (kaliefen) aanduidden, legden de sjiieten de nadruk op familiebanden en schoven ze Mohammeds neef en schoonzoon Ali naar voren. De benaming 'alevieten' betekent 'volgelingen van Ali'.
- 18 Gábor ÁGOSTON & Alan BRUCE, *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, New York: Infobase Publishing, 2009, pp. 548-549; Erdem ÖZDEMİR, *Emirdağ musiki geleneğinde abdallar ve yeni onaltı türkü*, SAÜ, masterproef, 2008.
- 19 Tina DE GENDT, *Turkije [...]*, pp. 62-63.
- 20 Fabien AUDOOREN (red.), *Het vuur aan de lont: Biografie van 25 jaar Gentse Feesten bij Sint-Jacobs*. Gent: Trefpunt, 1994, pp. 50, 58, 80.
- 21 Interview met Recep Çırık door Liselotte Sels, Gent, 24/02/2014; Meryem COŞGUN, Fototentoonstelling 'Tussen krijt en tablet' van Recep Çırık in het Pand. Op: *Het Nieuwsblad*, http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=BLMCO_20130504_002&pid=2438039, 04/05/2013.
- 22 Interview met Recep Çırık [...].
- 23 Tina DE GENDT, *Turkije [...]*, pp. 91, 124; Fabien AUDOOREN (red.), *Het vuur [...]*, pp. 23, 28-29, 31; Interview met Guido De Leeuw door Liselotte Sels, Gent, 10/03/2014; *Vooruit*, 26/07/1971; *Het Laatste Nieuws*, 23/07/1973.
- 24 E-mail van Cihan Sezer aan Liselotte Sels, 12/02/2014; Telefonisch interview met Faruk Ünal door Liselotte Sels, 21/02/2014; Interview met Recep Çırık [...]; Telefonisch interview met Rifat Alcı door Liselotte Sels, 13/02/2014; Telefonisch interview met Can Ozan door Liselotte Sels, 26/02/2014.
- 25 Interview met Maurice Maréchal door Liselotte Sels, Gent, 05/03/2014.
- 26 Stelkelbees – Ondersteboven (4/4). Op: *YouTube*, <http://www.youtube.com/watch?v=DbqSFukY50s>, 10/08/2008, 2:10; Ronny DE SCHEPPER, Stelkelbees voor kinderen. Op: *Dagelijks iets degelijks*, <http://ronnydeschepper.com/2011/05/29/stelkelbees-voor-kinderen/>, 29/05/2011; Zie: <http://www.muziekarchief.be/albumdetails.php?ID=44478>, laatst geraadpleegd op 01/03/2014.
- 27 Zie: [http://nl.wikipedia.org/wiki/Paspoort_\(televisieprogramma\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Paspoort_(televisieprogramma)), laatst gewijzigd op 05/11/2012.
- 28 Interview met Maurice Maréchal [...]; Telefonisch interview met Leo Wymeersch door Liselotte Sels, 14/03/2014.
- 29 Tina DE GENDT, *Turkije [...]*, p. 205.
- 30 Interview met Tina De Gendt door Liselotte Sels, Gent, 06/12/2013; Interview met Mustafa Avşar door Liselotte Sels, Gent, 12/02/2014; Interview met Seyid Tapmaz door Liselotte Sels, Gent, 26/02/2014.
- 31 Interview met Mustafa Avşar door Liselotte Sels, Gent, 12/02/2014; Interview met Recep Çırık [...]; Interview met Faki Edeer door Liselotte Sels, Gent, 06/02/2014; Interview met Tuğrul Yücesan door Liselotte Sels, Gent, 05/02/2014; Zie: <http://www.unesco.org/culture/ich/en/RL/00179>, laatst geraadpleegd op 26/02/2014; Zie: http://www.belcikahaber.be/?act=show&code=page&id=5&id_page=7345&resume=0, 03/11/2010; Zie: <http://www.yologluyollarda.com/2011/02/belcika-turk-dernekler-birligi-arafindan-belcika%E2%80%99da-%E2%80%9Chalk-hikayeleri-gunleri%E2%80%9D-gerceklestiriliyor/>, 09/02/2011.
- 32 Interview met Recep Çırık [...]; Interview met Metin Toplar door Liselotte Sels, Gent, 12/02/2014; E-mail van Johan Devreese aan Liselotte Sels, 11/02/2014; E-mail van Johan Devreese aan Liselotte Sels, 04/03/2014; E-mail van Johan Devreese aan Liselotte Sels, 06/03/2014; Johan DEVREESE, *Werkingsverslag 1991*, Gent: De Poort-Beraber, 1991, pp. 36-37; Johan DEVREESE, *Werkingsverslag 1992*, Gent: De Poort – Beraber, 1992, pp. 49-51; Johan DEVREESE, *Werkingsverslag 1993*, Gent: De Poort – Beraber, 1993, pp. 69-70.
- 33 'Beraber' is Turks voor 'samen'.
- 34 Amsab-ISG, AF 008552, *Vreemd op de planken*.
- 35 Talat Sait HALMAN, Anniversary: Yunus Emre. In: *The Unesco Courier*, 44(1991)12, p. 49. Zie: <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000903/090316eo.pdf>.
- 36 'Seda' betekent 'stem'.
- 37 Amsab-ISG, AF 010208, *Benefiet Turkije*.
- 38 De Turkse Haarden zijn Turks-nationalistische culturele verenigingen met een lange geschiedenis, die al een aanvang kende vóór het ontstaan van de Turkse republiek in 1923. Er zijn 77 afdelingen in bijna alle provincies van Turkije. Zie: <http://www.turkocagi.org.tr>, laatst geraadpleegd op 28/02/2014.
- 39 Fabien AUDOOREN (red.), *Het vuur [...]*, p. 70, 76.
- 40 Universiteit Gent, nr. rug01:001697688, affiche Neset Ertas & Talip Özkan: Turkse troubadours, dinsdag 22 november 1994 in het Lakenmetershuis, Vrijdagmarkt 25, Gent. Permalink: <http://adore.ugent.be/view/archive.ugent.be:79E07D8C-09BC-11E3-9DE1-3FF697481370>; Zie: <http://cultureleinfrastructuur.gent.be/content/lakenmetershuis-0>, laatst geraadpleegd op 28/02/2014.
- 41 Kubilay DÖKMETAŞ, Dr. Recai Özdil. Op: *Facebook*, <https://www.facebook.com/Dokmetas.Kubilay/posts/337474652933916>, 17/12/2011; Interview met Jos Lootens door Liselotte Sels, Gent, 03/02/2014; Interview met Lucien Posman door Liselotte Sels, Gent, 05/02/2014; Interview met Metin Toplar [...]; Interview met Faki Edeer door Liselotte Sels, Gent, 06/02/2014; Interview met Tuğrul Yücesan [...].
- 42 Marc VERCOUTERE, *De problematiek van de multiculturele samenleving vanuit stedelijk perspectief: Casus Gent*, UGent, licentiaatsverhandeling, 2005; Ellen BEYAERT, De Centrale staat onder stroom. Spetterend feest voor 15-jarig bestaan Intercultureel Centrum. In: *Gent: Stadsmagazine*, 14(2010)3, pp. 11-12; Interview met Attila Bakıroğlu door Liselotte Sels, Gent, 23/03/2011; Interview met Attila Bakıroğlu door Liselotte Sels, Gent, 05/02/2014; Interview met Jos Lootens [...]; Interview met Tuğrul Yücesan [...]; *Türk konserleri – Turkse concerten*, Gent: Intercultureel Centrum De Centrale, 2014; *Istanbul Ekspres Gent Belçika*, Gent: Intercultureel Centrum De Centrale, 2013; *Istanbul Ekspres Belçika Gent'te: Press*, Gent: Intercultureel Centrum De Centrale, 2013.
- 43 Wouter VANPARYS, *Het Turkse verenigingsleven in Gent: Een casestudy*, UGent, licentiaatsverhandeling, 2002.
- 44 Kosten concert Intercultureel Ontmoetingscentrum (19/01/1998). Op: Website Stad Gent, <http://www.gent.be/eCache/THE/34/409.cmVjPTExMzExNQ.html>, 08/10/1997.
- 45 Zie: <http://www.nieuwsbank.nl/inp/1999/12/1205E001.htm>, laatst geraadpleegd op 02/03/2014.
- 46 Interview met Lucien Posman [...]; Interview met Maurice Maréchal [...].
- 47 Wereldmuziekschool De Centrale: Schooljaar 2013-2014. Op: Website Intercultureel Centrum De Centrale, http://www.decentrale.be/muziekcursussen-_5.aspx, laatst geraadpleegd op 02/03/2014.
- 48 Interview met Attila Bakıroğlu door Liselotte Sels, Gent, 05/02/2014.
- 49 Interview met Faki Edeer door Liselotte Sels, Gent, 07/05/2011; Interview met Faki Edeer door Liselotte Sels, Gent, 06/02/2014; Liselotte SELS, Turkse volksmuziek in Gent: Een overzicht. In: *Intercultureel Centrum De Centrale*, 12(2011)72, pp. 3-7; Liselotte SELS, Turkse volksmuziek in Gent: Casestudy van een muzikant: Faki Edeer. In: *Intercultureel Centrum De Centrale*, 12(2011)73, pp. 2-6.
- 50 'Beste' is Turks voor 'compositie'.
- 51 Letterlijk 'volksliedbaar' en 'volksliedhuis'.
- 52 Interview met Metin Toplar [...]; Interview met Faki Edeer door Liselotte Sels, Gent, 06/02/2014.
- 53 Subsidiedossier vzw Mızrap, 1999.
- 54 Zie: <http://www.mehmetkayik.com>, laatst geraadpleegd op 03/03/2014.
- 55 Interview met Mustafa Avşar door Liselotte Sels, Gent, 12/02/2014; Zie: <http://muzikantenhuis.be>, laatst geraadpleegd op 27/02/2014.
- 56 'Anka' is de Turkse naam voor de 'feniks'.
- 57 'Tini' is Turks voor 'timbre, klank'.
- 58 Nekka-Nacht 2012 / Mustafa Avsar & Willem Vermandere. Op: *YouTube*, http://www.youtube.com/watch?v=_HmAF__EBz8M, 28/04/2012.
- 59 Zie: <http://poskuder.be>, laatst geraadpleegd op 03/03/2014; Liselotte SELS, 'Müzik ruhun gıdası | Muziek is voedsel voor de ziel'. Etnografisch onderzoek naar het gebruik en de functies van Turkse volksmuziek in Gent. In: *Volkskunde*, 114(2013)1, pp. 7, 12.
- 60 Liselotte SELS, 'Müzik [...]', pp. 7, 10, 20.
- 61 Liselotte SELS, 'Müzik [...]', pp. 7, 11.
- 62 E-mail van Cihan Sezer aan Liselotte Sels, 12/02/2014; Interview met Muharrem Ateşli [...]; Interview met Recep Çırık [...]; Interview met Solmaz Demirkaya [...].
- 63 E-mail van Cihan Sezer aan Liselotte Sels, 12/02/2014; Interview met Muharrem Ateşli [...]; Interview met Recep Çırık [...].
- 64 E-mail van Cihan Sezer aan Liselotte Sels, 12/02/2014; Telefonisch interview met Can Ozan door Liselotte Sels, 26/02/2014.
- 65 E-mail van Cihan Sezer aan Liselotte Sels, 09/02/2014; E-mail van Cihan Sezer aan Liselotte Sels, 12/02/2014; Interview met Faki Edeer door Liselotte Sels, Gent, 06/02/2014; Telefonisch interview met Can Ozan [...].